

Тема: Елементи форми держави у зарубіжних країнах: особливості форм правління, форм державного устрою та державного (політичного) режиму.

Питання для обговорення:

1. Поняття форми правління.
2. Монархія: поняття і види.
3. Республіка: поняття і види, співвідношення з політичним режимом.
4. Поняття державного (політико-територіального) устрою та його значення для соціального управління..
5. Унітарна форма політико-територіального устрою: поняття і види. Політико-адміністративний територіальний розподіл, його структура. Територіальна автономія, її види. Контроль центру за місцевим самоврядуванням.
6. Федеративна форма політико-територіального устрою: поняття і види.
7. Реальна організація влади в країнах – державний режим. Абсолютизм. Дуалізм. Парламентаризм. Міністеріалізм. Партократизм.
8. Демократичний режим, його загальні риси й особливості в окремих країнах.
9. Авторитарний режим, його загальні риси і види.

Практичне завдання:

Конституції зарубіжних країн встановлюють такі принципи політичної системи: народного і державного суверенітету; демократичної, правової, соціальної і світської держави; децентралізації публічного управління; політичної й ідеологічної багатоманітності; визнання й гарантування прав людини; узгодження національних норм із загальноновизнаними принципами міжнародного права тощо.

На підставі аналізу відповідних розділів конституцій зарубіжних країн розкрийте сутність вищезазначених конституційно-правових засад політичної системи.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

В межах вивчення питань теми здобувачам слід розуміти, що політичні інститути – це інститути політичної системи суспільства, її основні елементи, які кардинально впливають на розвиток усіх груп суспільних відносин, та чий статус є закріпленим у більшості конституцій країн світу.

На рівні з самою державою (в цілому, як окремий єдиний політичний інститут, чьі характеристики закріплюються у всіх конституціях незалежно від політичного режиму в країні) невід’ємною частиною політичної системи демократичного суспільства (і не тільки) є політичні партії, як один з видів громадських об’єднань, основною ціллю яких є здійснення домінуючого впливу на державну владу.

Етимологічно «партія» означає частина з латинської. Зародження партій пов’язане із виникненням республіканської форми правління і може бути віднесено до часів античності. Але саме як ми знаємо їх сьогодні, політичні партії

почали виникати у 18-поч.19 ст. в Європі (у Великобританії, Франції) та в Америці, в період буржуазних революцій та формування парламентів. Масовою причиною виникнення політичних партій послужило поширення всезагального виборчого права. Першопочатково вони діяли в період виборчих кампаній і не мали постійно діючих місцевих організацій, не проводили регулярних з'їздів та конференцій. Їх члени не були зв'язані партійною дисципліною.

При вивченні цієї теми здобувачам необхідно звернути увагу на різні підходи до визначення суті політичної партії, функцій та видів партій.

Партійні системи – це система взаємовідносин політичних партій між собою, з державою та ін.елементами політичної системи та громадянами. Треба освідомити, що не всі заявлені у країні партії можуть бути частиною партійної системи, а лише ті, що впливають на владу чи знаходяться у владі.

Однією з перших з'явилася традиційна буржуазно-демократична партійна система, яка сформувалася у Західній Європі і в Північній Америці у 19 ст. Принципами її діяльності є наступні положення:

- йде легальна боротьба за владу;
- владу здійснює партія чи група партій, які забезпечили собі підтримку парламентської більшості;
- постійно існує легальна опозиція;
- між об'єднаннями всередині партійної системи існує згода відносного дотримання встановлених «правил гри».

Крім цього, здобувачам необхідно дізнатися й про інші види партійних систем: соціалістична, авторитарна; однапартійна, двохпартійна, багатопартійна різних видів, а також вивчити – чи є держави, де взагалі не існують політичні партії.

Для вивчення профспілок, масових неполітичних рухів, статусу церкви та ЗМІ як політичних інститутів потрібно аналізувати, що відбувається у політичному житті країн, що заявлені у програмі курсу, та тексти конституцій.

В даний час форму держави розглядають як єдність трьох основних елементів – форми правління, форми державного устрою та політичного режиму.

Під формою правління розуміється організація верховної державної влади, порядок утворення її органів та їх взаємини з населенням.

Форма державного устрою визначає основні засади адміністративно-територіального устрою держави, а також взаємовідносини між центральною та регіональною владами.

Політичний (державно-правовий) режим – це сукупність прийомів, способів і методів, за допомогою яких здійснюється державна влада.

Конституційно-правові характеристики держави виявляються не стільки у визначенні виду її форми правління чи територіального устрою, скільки у особливостях взаємодії різних гілок влади між собою, функціонування соновних інститутів державного та суспільного ладу, розподілу повноважень між вищими органами влади, як то парламент, президент, уряд, а також розподіл

повноважень між центральною та місцевою владою, що може свідчити про централізовану або децентралізовану державу.

Також здобувачі при вивченні теми мають розуміти, що найбільш складним для розуміння та визначення є саме політичний (державний) режим, оскільки його елементи не мають такого яскраво вираженого зовнішнього характеру, а можуть бути встановленими лише при аналізі низки внутрішніх показників: методи та засоби здійснення державної влади, стан дотримання прав людини владою, рівень забезпечення верховенства права та ін.

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Батанова Н. М. Парадигма політичного права: доктринальні та праксеологічні аспекти. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки. 2019. №4. С. 5-10. URL : [file:///C:/Users/User12345/Downloads/7583-](file:///C:/Users/User12345/Downloads/7583-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15230-2-10-20191209.pdf)

[%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15230-2-10-20191209.pdf](file:///C:/Users/User12345/Downloads/7583-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15230-2-10-20191209.pdf)

2. Гудзь Л. В. Польська та українська моделі децентралізації: порівняльний аналіз. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2020. Випуск 29. С.91-96. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/15609/14920>

3. Зубенко Г. В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно правовий аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2019. Випуск 27. С.49-54. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/13107/13432>

8. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н. В. Мішина, В. О. Міхальов, В. О. Куранін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. 644 с. URL : <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/441288/default>

4. Серьогін В. О. Секторальний захист інформаційного прайвесі в Сполучених Штатах Америки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2019. Випуск 27. С. 55-63. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/13112/13433>

5. Фесянов П. О. Зарубіжний досвід демократизації суспільно-політичних відносин. Інвестиції: практика та досвід. 2017. №2. С. 59-62. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2017/13.pdf

6. Черноіваненко А. В. Політичні партії : їх роль та функції у сучасних процесах державного будівництва в Україні. Теорія та практика державного управління. 2015. Випуск 3 (50). С.91-99. URL : file:///C:/Users/User12345/Downloads/Trpu_2015_3_17.pdf

Тема: Вищі органи державної влади у зарубіжних країнах (парламент, глава держави, уряд).

Питання для обговорення:

1. Соціальне призначення і політична роль парламенту як органа народного (національного) представництва. Лобізм.

2. Види парламентів за структурою, обсягом компетенції у зарубіжних країнах.

3. Соціальне призначення і політична роль глави держави. Види глави держави і порядок заміщення посади одноособового глави держави. Відповідальність глави держави.

2. Компетенція глави держави в залежності від форми правління. Взаємовідносини з парламентом, урядом, державним апаратом. Апарат глави держави, його політична роль.

3. Соціальне призначення і політична роль уряду у зарубіжних країнах. Види уряду. Уряд і кабінет. Поняття державної адміністрації. Порядок формування уряду при різних формах правління.

4. Партійний і соціальний склад уряду. Компетенція уряду. Взаємовідносини з парламентом і главою держави.

5. Глава уряду, його юридичний статус при різних формах правління і політична роль. Урядовий апарат, його функції і політична роль. Основні принципи державної служби.

Практичне завдання:

Федеральна Конституція Швейцарської Конфедерації (ст. 138-142) визначає наступне: 1) 100 000 виборців можуть запропонувати повний перегляд Федеральної Конституції; 2) 100 000 виборців можуть вимагати часткового перегляду Федеральної Конституції; 3) на голосування народу та кантонів виносяться: а) зміни Федеральної Конституції; б) вступ до організації колективної безпеки або наднаціональні співтовариства; 4) на вимогу 50 000 виборців або восьми кантонів виносяться на голосування народу: а) союзні закони; б) оголошені терміновими союзні закони, строк дії яких перевищує один рік.

Проаналізуйте дані конституційні норми. Які інститути безпосередньої демократії вони встановлюють?

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення питань теми здобувачам слід розпочати з визначення законодавчої влади. Законодавча влада здійснюється перш за все загальнодержавним представницьким органом. В суб'єктів федерації можуть бути свої місцеві законодавчі органи.

Загальнодержавний представницький орган може мати різні назви (Парламент – Великобританія, Італія, Франція, Японія, Індія, Бельгія та ін., Конгрес – в США та країнах Латинської Америки, Риксдаг – в Швеції, Кнесет – в Ізраїлі, національні збори, народні збори, меджліс, і т.д.), але за ним закріпилася узагальнена назва – парламент.

Термін парламент вперше з'явився у Великобританії, але походить від французького слова «parler» (говорити).

Попередниками парламенту були представницькі органи в Древній Греції і Древньому Римі. Походження сучасного парламенту пов'язують із подіями 13-14 ст. в Англії, коли влада короля була обмежена зібранням крупних феодалів, вищого духовенства, представників міст і сільської місцевості (общин).

Парламент – це виборний колегіальний орган держави, тобто це вищий орган народного представництва, який виражає суверенну волю народу, покликаний регулювати важливі суспільні відносини головним чином шляхом прийняття законів, здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади і вищих посадових осіб. Парламент може бути наділений також іншими повноваженнями.

В історії розвитку парламенту і парламентаризму нараховують такі етапи:

I – становлення інституту парламентаризму (14-19 ст.ст.) (утворення парламенту як органу держави, вироблення способів його формування);

II – золотий час парламентаризму, розквіт парламентів і парламентаризму (кінець 18 – початок 20 ст.ст.) (парламенти обиралися на основі цензового виборчого права, виражали інтереси одного класу);

III – можна умовно назвати криза парламентаризму (початок 20 ст.) (парламент перестав бути «компанією односторонців» та таким швидким у прийнятті рішень, оскільки інші соціальні прошарки суспільства вимагали участі в політичному житті, виникли партії, які представляли їх інтереси, виникли протиріччя у поглядах на парламент та парламентаризм, стали говорити, що він повинен уступити своє керівне місце органам виконавчої влади; але в країнах, в яких повноваження гілок влади чітко розмежовані не прослідковується падіння авторитету парламенту.

Також вивчення теми передбачає необхідність розгляду здобувачами питань щодо функцій та повноважень парламентів світу, розгляду особливостей виконання законодавчої, номінаційної та контрольної функцій та ін.

Окрему увагу слід приділити вивченню конституційно-правової природи депутатського мандату та складових елементів статусу народних депутатів за різних моделей парламентів у світі, дослідженню питань щодо прав, обов'язків та гарантій діяльності народних депутатів. Інститут глави держави виник і сформувався у період становлення сучасної державності. Але його генеза пов'язана з феодалною державою і навіть з більш ранніми часами, коли монарх (правитель) не тільки виступав у ролі верховного носія влади, а й ототожнювався з самою державою. Юридичний статус і політичне значення сучасного глави держави залежать від форми державного правління, прийнятої в тій чи іншій країні. Його реальна роль у здійсненні влади багато в чому зумовлена також існуючим у країні політичним режимом.

Істотним важелем у механізмі державного управління суспільства зарубіжних країн є глава держави. Він начебто вивершує всю систему органів влади й управління, і юридично йому в цій системі належить першорядне місце.

У більшості зарубіжних країн функції глави держави доручаються одноособовому органу. Залежно від форми правління – це або президент, або монарх. Щодо народів, які живуть у державах з монархічною формою правління, то вони називають себе підданими його величності короля, імператора, шейха і т. ін., а з республіканською – громадянами. Президент (лат.) – той, хто сидить попереду. Монарх (грец. – самодержець) – спадкоємний глава держави в монархи.) Уряд – це центральний (загальнонаціональний) орган виконавчої влади. Його офіційні найменування найрізноманітніші – Уряд (Німеччина, Молдова, Франція, Чехія), Рада міністрів (Бельгія, Італія, Сирія, Радянський Союз, 1946-1990 рр.), Кабінет міністрів (Азербайджан, Україна, Латвія), Кабінет (Ісландія, Японія), Державна рада (Китайська Народна Республіка, Норвегія, Республіка Корея, Швеція), Виконавча рада (Нова Зеландія), Федеральна рада (Швейцарія). Уряд здійснює загальне керівництво державними (публічними) справами і відповідає перед народом за свою діяльність. В умовах демократії уряд має виражати загальні (загальнонаціональні) інтереси, а не приватні, корпоративні або регіональні. Він забезпечує проведення внутрішньої і зовнішньої політики, охорону конституційного ладу і встановленого правопорядку. Уряд наділений широкими виконавчо-розпорядчими повноваженнями. В системі державної влади уряд, як правило, займає домінуюче положення.

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Зозуля О.І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні: монографія. Харків : Майдан. 2019. 620 с. URL : [http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=PRAVO&P21DBN=PRAVO&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S21ALL=\(%3C.%3EA=%D0%97%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8F,%20%D0%9E.%20%D0%86.\\$%3C.%3E%29](http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=PRAVO&P21DBN=PRAVO&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S21ALL=(%3C.%3EA=%D0%97%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8F,%20%D0%9E.%20%D0%86.$%3C.%3E%29)

2. Конституційне державне право зарубіжних країн : навч. посібник / В. М. Бесчасний, О. В. Філонов, В. М. Суботін, С. М. Пашков. К. : Знання. 2018. 467 с. URL : http://aspirant.at.ua/Books/bezchastnij_k-d-pzk_2008.pdf

3. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посібник / Р. Ф. Гринюк, М. А. Захарченко. К. : Істина. 2019. 376 с.

4. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н. В. Мішина, В. О. Міхальов, В. О. Куранін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. 644 с. URL : <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/7628> 5. Костицька І. Юридична відповідальність депутата парламенту як прояв відповідальності держави перед народом і людиною. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2020. Випуск 29. С.113-119. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/15768/14923>

6. Садовська О. М. Особливості парламентського контролю у Франції та Італії. Матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 27-29 листопада 2019 р.). / Відп. ред. А. В. Смітюх. Одеса,

Фенікс, 2019. С. 58-60. URL :
<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26182/1/58-60.pdf>

7. Саракуца М. О., Ячменська М. М. Роль національних парламентів держав-членів Європейського Союзу у дотриманні принципу субсидіарності в діяльності інститутів ЄС. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Правознавство». 2018. Том 23. Випуск 1(32). С.199-207. URL :
<file:///C:/Users/User12345/Downloads/133971-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-299946-1-10-20180803.pdf>

8. Пак Н. Т. Централізація і децентралізація влади в Україні: сучасні виклики. Причорноморські економічні студії. 2019. Випуск 38-1. С.132-139. URL : [file:///C:/Users/User12345/Downloads/bses_2019_38\(1\)_28.pdf](file:///C:/Users/User12345/Downloads/bses_2019_38(1)_28.pdf)